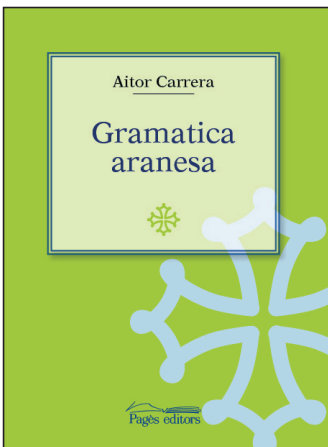

Resenyes

Gramatica aranesa

Dades bàsiques

CARRERA BAIGET, Aitor 2007
Gramatica aranesa. Lleida: Pagès
 Editors, 287p.

Autor de la ressenya

Patrick Sauzet
 Universitat de Tolosa II – Lo Miralh

L'aranés es una varietat romanica que manca pas d'originalitat. Es una forma particulara d'un dialècte, lo gascon, lèumens considerat coma "estranh" al dintre de l'occitan. Mas l'aranés se destria mai que mai de tota altra parladura d'èsser lo sol dialècte occitan practicat sul territòri de l'Estat Espanhòl, e especificament sus aquel de la Generalitat de Catalonha. Ne resulta d'un costat un contacte de lenga pro particular. Las lengas de prestigi e de poder que l'occitan aranés s'acara son pas lo francés (coma es lo cas mai frequent pels parlars occitans), mas lo castelhan e lo catalan. Los contactes amb lo francés (dirèctes o indirèctes, a través de las autras varietats occitanas) son çà que la pas inexistent, al mens istoricament. Ne resulta tanben un gra de vitalitat sens comparança amb lo de las autras varietats occitanas.

D'aquel parlar tant original e especific, Aitor Carrera Baiget (d'ara enlai A.C.B.) nos dona una presentacion deliberadament tota classica. Escriu p. 39 "(Aquest trabalh) Qu'ei ua gramatica tradicionau." Dins son prefaci al libre, Joan Solà instistís sus aquel classicisme e la lisibilitat que ne resulta. De fach, après una situacion de l'aranés dins l'espaci lingüistic occitan, la gramatica s'organiza segon las letras de l'alfabèt e las parts del discors. Los prealables ortografics e fonetics un còp pausats, son presentats los articles, los noms e adjectius a partir de la variacion comuna de genre e de nombre, los pronoms tonics e atòns, los demonstratius, los possessius, los indefinits, que ne son destriats los quantitius (segon un usatge gramatical catalan, mas qu'a pas de correspondent dins las descripcions de l'occitan produchas en ambient de tradicion francesa), los numerals, los interrogatius, los relatius, los vèrbs, presentats per classas, amb l'ajuda de nombroses tablèus, seguits de las categorias invariablas: advèrbis, preposicions, conjoncions e, per acabar, ultims sens èsser minims, los enonciatius, tipicament gascons e mai foguèsson discrets en Aran. La gramatica es seguida d'una dobla bibliografia, occitana generala puèi aranesa, preciosa e rica de mai de 200 títols.

La causida d'organizacion s'apren als publics que lo libre se dona e que son basicament tres. Primièr de tot, los Araneses que vòlon enriquesir, esclarir e reglar son usatge lingüistic. Segond lo public occitan general, que se vòl informar de la varietat aranesa coma varietat occitana. En fach calriá dire "public occitan e catalan", e lo public catalan serà probablament mai nombrós, que la situacion geografica e sociolingüistica d'Aran noirís un interès intens en Catalonha. Lo desenvolopament dels estudis occitans, que l'estudi de la varietat aranesa i es important, es clar que farà legir e utilizar lo libre dins los corses universitaris de Lhèida, Girona e Barcelona. Aicí rejonhèm lo tresen public del libre, los lingüistas, romanistas primièr, que, sens preocupacion particulara de son estatut, s'interèssan a las especificitats d'una forma lingüistica.

Pels dos primièrs publics, los mai nombroses plan probable, A.C.B. a facha la causida que caliá far. Un usancièr non lingüista coneis las letras mai que los fonèmas, e s'interroga suls usatges a partir dels mots. Aital çò que lo libre conten de sintaxi (e ne conten) se tròba en desenvolopament de las analisis dels mots. Es en partent dels pronoms relatius que se parla de las relatives, e mai de las que claven pas cap de pronom relatiu (p. 165), se parla après donar la morfologia dels pronoms interrogatius de la possibilitat de son emplec *in situ* (p.161), fenomèn que s'ameritariá –un jorn- un estudi comparat entre varietats occitanas e lengas

coexistentas o vesinas: per ieu me semblava exclus de l'occitan levat imitacion del francés, se parla de l'infinitiu e de l'accusatiu preposicional al capítol de las preposicions (p. 244) ...

Lo libre d'A.C.B. es doncas concebut e realizat coma un libre practic. Es tanben un libre responsable. Seguís disciplinadament las *Normes ortografiques der aranés* de 1982, modificadas en 1999. A.C.B. pren pas sus el de cambavirar la nòrma establida e oficializada de l'occitan d'Aran, mas se sentís pasmens que sus tal o tal punt l'enveja li'n manca pas. Explica la possibilitat d'una evolucion cap a de solucions mai englobantas, coma las notacions *aver* per cobrir [aw'e] e [aβ'e] (la nòrma aranesa d'ara es de notar diferenciadament *auer*, *aver*), *hilhòu* per cobrir [(h)iλ'ɔw], e [(h)iλ'ɔ] (ara s'escriu *hilhò* en aranés) (vejatz p. 31 e tornar p. 37-38). Lo fenomèn mai recurrent de la mena, es la notacion de l'article definit plural simple o contracte qu'es *es*, *as*, *des*... en aranés, en notant una reduccion plan esbandida en occitan, mas non notada endacòm mai, ont s'escriu *eths*, *aths*, *deths*... coma (*los*), *als* [as], *dels* [des] (p. 38).

Exemplarament, la preséncia d'una dimension normativa dins lo libre fa pas brica empacha a sa precision descriptiva. Al contrari, aquesta gramatica verifica la vertut metòdica de la normalizacion, en mai de son utilitat sociala (cf. Sauzet 2002). La varietat normativizada forma una lematizacion naturala que permet d'evocar e triar la variacion, diatopica, diacronica o diastratica. Mancan pas, sovent al canton d'una nòta, las notacions descriptivas precisas e que pòdon noirir la reflexion linguistica o suggerir una recerca. Citem a bèl èime la descripcion de l'evolució del tractament dels mots en *h-* iniciala, eissida d'f latina, e uèi amudida en aranés (p. 79-80), la generalizacion de l'acòrd de genre a la designacion de las centenas « dues centes hemnes » (p. 97 e tornar p.152), la curiosa conservacion, a pena en Aranés e mai que tot dins los parlars del Comenge vesin, de òm coma subjècte inversat, en camin benlèu de reinterpretacion coma una flexion, « Que'u ve òm » (p. 138), l'emplec de *guaire* coma interrogatiu e la generalizacion de son marcatge en nombre, puèi en genre (p.158)... Se l'ossada normativa, dins aqueste libre, carga plan de carn descriptiva, la prescripcion, invèrsament, es totjorn noirida de descripcion, e son principi invariable es de privilegiar dins l'aranés las formas tradicionalas e convergentas amb lo demai de l'occitan.

Podèm citar, per menut que siá lo fach, mas es tipic, la discussion, p.230, de la realizacion de *mens*. A.C.B. senhala l'usatge del manlèu *menos e lo rebuta dins l'usatge normat. Mas critica tanben l'emplec d'una realizacion de *mens* amb una -s finala constanta [mens]. Ramenta que la realizacion aranesa pròpria suprimís l'[s] davant consonanta [mengr,ar]ket'y] *mens gran que tu*, tipe de ligason normal en occitan central.

Generalament, los faches de convergència de l'aranés amb l'ensem occitan (delai de las propietats foneticas o morfologicas que lo definisson coma occitan) son sempre remarcables. Ne trobam de totes los òrdres. Al nivèl fonetic, e mai l'aranés aja en majoritat una realizacion centrala de l'-a pòstonica, es notada (p. 42) l'existéncia esporadica de la labializacion e de la velarizacion, tan caracteristicas de la majoritat de l'occitan central (*taula* [t'awlo]). Al nivèl morfològic, ABC relèva la tendéncia fòrta de l'aranés coma de tot l'occitan a generalizar l'acòrd explicít en genre (p.96), malgrat dins son cas los superestrats que sèrvan solidament, apiejat sus una nòrma justificada de latin, una classa d'adjectius epicèns. Totjorn en morfologia, las formas del tipe *vinta-tres* (o *vint-a-tres* ?) per *vint-e-tres* son remarcablament presentas dins l'aranés (p.152, p.154) coma dins l'occitan central, e dins cada cas parèierament rebutadas dins las causidas normativas.

Tocant ara l'emplec de la morfologia, l'aranés possedís de tempses subrecompausats e aqueles an la meteissa dobla valor (subre-anterioritat e experiencialitat) que dins lo demai de l'occitan (p. 183). Donada morfològica negativa, los emplecs de *estar* en aranés son a pauc près çò que son dins lo demai del gascon o dins lo lengadocian miègjornal. Demòran limitats tot bèl just perque son lexicals (e mai que mai calhats), luòga de passar coma en castelhan, e d'un biais mai complèx en catalan, dins lo sistèma d'auxiliacion aspectuala (p. 188).

La mesa en situacion linguistica que dobrís lo libre avança coma un zoom sus la val d'Aran. Partís de la totalitat occitana. Lo passatge (plan brèu, ça que la) pel nòrd-occitan o lo provençal e sas caracteristicas plan alunhadas de l'aranés, es probablament pas necessari a la

presentacion gramaticala de l'aranés (plan luènh de la palatalizacion de las velaras, *chabra*, o dels plurals evoluïts, *lei cabras*), mas es essencial a la representacion que lo primièr public del libre, los Araneses se pòdon far de sa lenga. L'evocacion d'aqueles parlars establís l'aranés dins l'ensem occitan. En tant qu'occitan, l'usatge de l'aranés implica en negatiu la preséncia del lemosin o del provençal.

Après l'ensem occitan, nos sarram d'Aran en passant per una caracterizacion del gascon particularament rica, que compta 22 traches (p. 26). Es possible pasmens de n'apondre encara qualques uns: diftongason de [o] inicial atòn (*aunor*, *aubrir* per *onor*, *obir*), betacisme (que dins l'espaci occitan es a l'origina es un trach gascon (que s'es puèi expandit a l'occitan central) e especificitats morfologicas tocant lo preterit e l'imperfach notadament. Romieu & Bianchi (2005) insistisson sus aqueles traches morfologics, mentre que A.C.B. oblida pas de notar un ensems de caracteristicas sintaxicas, coma la forma del partitiu o de la negacion. L'ensem gascon un còp caracterizat, es presentada sa diversitat intèrna que permet d'evocar lo traches miègjournals (montanhòls) de l'aranés associats a de caracteristicas orientalas que tot còp lo sarran del lengadocian vesin. Regularament puèi, tot de long del tèxt, las variants de cada vilatge, de cada *pòble*, del naut o del bas Aran son evocadas e comentadas. Los exemples (levats qualques citacions d'autors), son mai que mai preses dins l'oralitat viva de l'aranés d'uèi (p.42).

Al tèrme dels zoom, de traches dialectologics pròpris del gascon d'Aran demòra gaireben pas que la forma *aguest* per *aquest(e)*, la diftongason de ò inicial absolut ([w ar] per *òrt*, que sembla pasmens ... de marselhés), e la proparoxitonèsi del grop enclitic (*pòrta-lo*; coma a Niça). La conclusion globala qu'A.C.B. tira de la descripcion de la caracterizacion e de la variacion intèrna de l'aranés es que "non i a guairi hèts que permeten d'isolar er aranés des parlars gascons vesins. Lèu non n'i a sonque un: era interferéncia lingüistica deth castelhan e deth catalan, et non pas deth francés" (p.34). L'originalitat de l'aranés que mençonàvem d'intrada seriá mai que tot dins la linguistica extèrna: logicament A.C.B. anòncia que prepara, en collaboracion amb Joan Pau Ferré, una gramatica del gascon montanhòl que quitarà d'èsser especificament aranesa.

Acabarai amb qualques remarques de detalh, que benlèu serviràn per las inevitablas re-edicions d'un libre que probable serà lèu agotat.

A far un presentacion per "letras", que va de l'eschrich a la prononciacion, la logica es de la far alafabetica. Si que non, cal presentar los sons de l'aranés segon un classament fonetic e anar dels sons a l'escritura. A parlar de letras cal senhalar que lo signe emplegat per notar l'aproximanta velara deu èsser γ (eventualment γ) e non pas ɣ [unicode 0264], que nòta una vocala mejana posteriora non arredondida. Totjorn dins la tipografia (e lo problèma ven benlèu de l'estampariá) l'accent tonic se deu notar per una barreta verticala ([ats'en] o [a'tsen]) e non pas per un apostròf ('). Mens materialament mas dins l'òrdre fonetic-fonologic totjorn relèvi que l'alternància de vosament entre la finala e la posicion interiora es presentada a prepaus dels noms, p. 95, coma una sonorizacion e prepaus dels vèrbs p.173, mai justament, coma un assordiment (es clarament aital que cal descriure tant las alternàncias del tipe *mut*, *muda* que del tipe *pòdi*, *pòt*).

Se pòt regretar una presentacion tròp trocejada de las categorias. Las categorias del nom (del substantiu) o de l'adjectiu apareisson pas que coma de divisions secundàrias de l'analisi del genre. La morfologia verbal es organizada mai que mai per classa de vèrbs (per conjugason). A aqueles causidas s'apren probablament que, falta d'una presentacion globala del nom, se parla pas del partitiu o de l'indefinit zèro (levat p. 30 dins las caracterizacions del gascon). En partent de las formas, los morfèmas zèro son pas los que s'impausan mai aisidament al comentari, mas se poiriá donar $\emptyset$ p. 85 coma indefinit singular massic o plural (e aital precisar l'emplec de *uns*, qu'en mai d'una valor d'aproximacion davant un numeral *-ues cent persones-servís* tanben d'indefinit als *pluralia tantum*: *uns estalhants*, *uns pantalons*. Dins lo sistèma verbal, manca a mon vejaire un comentari global (foguèsse cort) sus l'emplec dels tempses. Probable tanben que la mendre distància, per çò qu'es del sistèma de determinacion nominala

o del sistèma temporal, entre l'aranés e lo castilhan o lo catalan d'un costat, l'occitan en general e lo francés (mai que mai parlat) d'autre costat, produsís d'espèras e de besonhs diferents d'explicacion segon la situacion sociolinguistica d'escritura d'una gramatica. A.C.B. precisa ben dins la debuta de son obratge (p. 40) que pretend pas a l'exhaustivitat, e endacòm mai (per exemple a prepaus de l'emplec de la preposicion amb los infinitius, p. 250) insistís sus la manca d'estudis d'un cèrt nombre de fenomèns (en sintaxi particularament) que farián mai aisit lo trabalh de sintèsi que representa l'escritura d'una gramatica.

En demorant dins la morfologia verbal, de sa formacion ara e non de son emplec, es dich p. 32, a prepaus de formas gasconas (non aranesas) d'imperfach, que « batè (es una) forma abraçada per batèvi », mentre qu'es puslèu en realitat *batèvi* qu'es refach sul modèl de *cantava, dormiva...* a partir de *batè* (cf. Bourciez 1937, Allières 1988).

Per demorar sul sicut de la linguistica istorica, A.C.B. evòca plan classicament (p. 25-26) la dimension substratica de l'especificitat gascona. Lo caractèr substratic de la protèsi vocalica (r- → arr-) es probablament argumentable. Lo del passatge d'f latina a [h] es mens segur. Se pòt que siá dins lo principi l'indici d'una forma de conservatisme (non-adopcion d'una innovacion dins lo mond roman : lo passatge de [ϕ] a [f], cf. Sauzet 2006). Mai generalament es pas segur que lo gascon dega mai al substrat qu'a son caractèr de periferia occitana e quitament romanica.

Inversament (e totjorn en connexion amb los estrats, substrat celtic, superestrat francés, se pòt pas atribuir sens mai a l'infuència del francés l'emplec del sistèma vigesimal en occitan (*quatre vints*). Lo sistèma remonta al celtic e i a pas de rason que se siá pas transmés en occitan coma en francés. Anglada dona pas que la forma *quatre-vints* dins sa *Grammaire...* (Anglade 21, p. 236), Ronjat cita l'emplec de formas *tres vints* (=60), *sièis vints...* e mai *dètz-e-nòu vints* (Ronjat 1930-41, III, §540 p.135) e lo quite A.C.B. dona p. 153 una forma *dus vints* per *quaranta*. Aquò dich es clar que la màger part dels *quatre vints* modèrnes son deguts al francés (coma los *soassantas*)

La gramatica aranesa d'Aitor Carrera es escricha en occitan. Es pas pel primièr còp que se fa (cf. Alibèrt 1976, Romieu & Bianchi 2005), mas es pas tot un una practica totalament banalizada. L'autor solinha l'importància e l'escarsetat del fach en reivindicant una gramatica "autocentrada" (p.40). Entre autres efièches interessants, l'escritura d'una gramatica en occitan contribuís a fixar un vocabulari tecnic e mai una estilistica de la linguistica en occitan. Globalament, las causidas d'A.C.B. son consensualas e lèvan pas cap de discussion. M'estona l'emplec de « accent obèrt » « accent barrat » (p. 50), per « accent grèu » e « accent agut », e mai se pòsca comprene per l'efièch regular de dobertura / barradura produch per aqueles accents. M'avisi qu'entre Aran e Alibèrt i a desacòrdi que calrà reglar entre "ajectiu" e "adjectiu", "pronom" e "pronòm". Ressenti un briconèl, o un shinhau, d'inadeguacion de registre dins l'emplec relativament frequent del mot *ahèr* (çò es *afar*), dins de títols notadament : "ahèrs formals" p.41, "D'auti ahèrs fonetics" p. 71, "Quauqui ahèrs grafics e fonetics" p. 172, "quauqui ahèrs de sintaxi" p.213. M'esperariái a "Question" o "problèma", paraulas ben banalas del lexic scientific mondial. Tot aquò revèla fin finala una cèrta maturitat, malgrat son escarsetat, de l'occitan scientific. Ne sèm a i reglar de detalhs e a los reglar transdialectalament: *afar* me fariá la meteissa impression coma *ahèr*.

M'arrestarai aquí, sus l'estil. Me sembla que lo reglatge estilistic comun es un signe fòrt d'un foncionament linguistica integrat. Aquesta gramatica aranesa es una gramatica occitana: descriu l'occitan e mai o faguèsse a través d'una de sas varietats, sens jamai la traïr e sens jamai tanpauc l'embarrar. Lo libre d'Aitor Carrera deu pas mancar sus las laïssas de cap de bibliotèca occitana, occitanista o romanista.

Bibliografia

- SAUZET, Patric (Universitat de Tolosa II 'Lo Miralh' – CNRS UMR 5263 CLLE)
- ALIBÈRT, Loïs 1976 *Gramatica occitana, segon los parlars lengadocians*. - Montpelhièr : CEO, 531p. [reedicion corregida; 1^a edicion 1935]
- ALLIÈRES, Jacques 1988 Quelques énigmes de la conjugaison gasconne ou le verdict de l'aire. *Espaces Romans : Etudes de dialectologie et de géolinguistique offertes à Gaston Tuillon*. Grenoble : ELLUG, 175-192.
- ANGLADE, Joseph 1921 *Grammaire de l'ancien provençal*, Paris, Klincksieck, 448p.
- ROMIEU, Maurice, BIANCHI, André 2005 *Gramatica de l'occitan gascon contemporanèu* Pessac: Presses universitaires de Bordeaux, 523 p. (Saber)Bourciez, Jean 1937 Observations sur l'origine de l'imparfait gascon dans les verbes en *êre*, *ëre* et *ire*. *RLR* 68, 162-178
- ROMIEU, Maurice, BIANCHI, André 2005 *Gramatica de l'occitan gascon contemporanèu* Pessac: Presses universitaires de Bordeaux, 523 p.
- RONJAT, Jules, 1930-41, *Grammaire istorique (sic) des parlars provençaux modernes*, Montpellier, Société des Langues Romanes, 4 vol.: 423-487-650-192p.
- SAUZET, Patrick 2002 Réflexions sur la normalisation linguistique de l'occitan in D. Caubet, S. Chaker & J. Sibille éds *Codification des Langues de France*. Paris : L'Harmattan, 39-61.
- SAUZET, Patrick 2006 La spécificité phonétique du gascon, occitan extrême in Anne-Bénédicte Boyrie-Fenié, & Hervé Goulaze ed. *Un pays dans sa langue Le gascon dans l'ensemble d'oc* (Actes du colloque de Sabres) [Sabras] : Parc Naturel des Landes de Gascogne, 17-21.

